

Аграрен университет – Пловдив, Научни трудове, т. LX, кн. 1, 2016 г.
Кръгла маса *Специализирани видове туризъм – предизвикателства и перспективи*
Agricultural University – Plovdiv, Scientific Works, vol. LX, book 1, 2016
Round table *Special forms of tourism – challenges and prospects*

ПОКЛОННИЧЕСТВО И ТУРИЗЪМ – ВЧЕРА И ДНЕС PILGRIMAGE AND TOURISM – YESTERDAY AND TODAY

Братой Копринаров
Bratoi Koprinarov

Университет „Проф. д-р Асен Златаров“ – Бургас
University „Prof. Dr. Asen Zlatarov“ – Bourgas

E-mail: bgko@abv.bg

Abstract

The object of study in this article is the pilgrimage and its objective links with certain types of tourism. It is still not tourism in the contemporary sense of this word, but it is part of its primary stem forms. The purpose of its analysis is to identify some of those signs of proto-tourism, which reveal it as a preparation for modern international tourism, cultural tourism in particular.

After analyzing the pilgrimage in the Middle Ages we can summarize the merits of the argument that it is a manifestation of proto-tourism and objective prerequisite for the development of modern tourism.

Although motivated primarily by the search for spiritual healing, by the need to satisfy a certain religious hunger, pilgrimage also prepares in spiritual as well as in a practical sense the trend towards globalization of the horizons of the late-medieval person and forms the basis of contemporary tourism.

Key words: pilgrimage, proto-tourism, religious tourism, modern tourism.

ВЪВЕДЕНИЕ

За да бъде разбрана диалектичката взаимовръзка между поклонничеството, поклонническите пътувания и съвременния международен туризъм, трябва да бъде преодоляно разбирането им само като резултат, като достигнато ниво, което е безотносително към тяхната история. Както поклонничеството, така и туризмът изминават своя път, от прото-туризъм до днешното си развито състояние. И тъкмо с поглед към този изминат път, използвайки историческия подход, става възможно да се разбере диалектичката взаимовръзка между тези два значими обществени феномена.

Обикновено за поклонничеството се мисли в неговите религиозни измерения, интерпретира се като своеобразно религиозно взаимодействие между различните страни и региони, между отделни личности, които превръщат света във взаимосвързана цялост. Макар да има основания, това разбиране носи в себе си обедняващ поглед към същността и историята на

поклонничеството и туризма. Съответно, ако понятието за поклонничеството се фокусира само или предимно върху неговото религиозно звучене, както при туризма – върху неговите икономически резултати, това би стеснило извънредно много тяхната природа. Съответно би скъсило реалната история и предистория на тези процеси. В този аспект на мисли за разбирането им, трябва да посочим, че корените и проявите, както на поклонничеството, така и на туризма са с дълбоки и общи корени, разположени в древните етапи на човешката история.

За да разгърнем и илюстрираме тази теза ще направим кратък анализ на поклонничеството като основна форма не само за развитието на прото-туризма в Средновековието, но и като детерминиращ фактор за съвременния туризъм. Изборът на този период е продиктуван от факта, че много често Средновековието се интерпретира като епоха, която е най-слабо подвижната в европейската история и като най-слабо свързаната със съвременността ни. Но анализът дава основания за други изводи. Средновековието се оказва епоха, в която са налице пътешествия, форми на прото-туризъм, преодоляващи големи дистанции и рязко разширяващи перспективите, през които средновековният човек гледа на света. Заедно с това в тази епоха са появяват такива социални, културни и икономически процеси, които детерминират развитието на съвременния туризъм.

Обект на проучване в настоящата статия е поклонничеството и неговата обективна обвързаност с определени видове туризъм. То все още не е туризъм в съвременния смисъл на думата, но е част от неговите първични, зародишни форми. Предназначението на анализа му е да се открият някои от онези белези на прото-туризма, които го разкриват като подготовка на съвременния международен туризъм, в частност на културния туризъм.

Според дефиницията на Verkemann (2006) понятието „религиозен (духовен) туризъм“ изразява „духовно и физическо пътуване, предприето от хора, които търсят преживявания на трансцендентност, за смисъла и ценностите в живота“. Подобно определение споделя и католическият теолог Roensgen (2009), приемайки, че това е форма на туризъм, почивка и духовно спокойствие, желанието за пост-материални ценности, според очакванията за спасение, жажда за свръхестественото.

Научният анализ относно предмета на религиозния туризъм среща множество препятствия, при което мотивацията за пътуване играе съществена роля. На практика е невъзможно от степента на религиозната мотивация на един пътник, да се определи доколко той е религиозен или нерелигиозен турист. По-голямата част от поклонници, които са преминали по Камино де Сантяго при пристигането си в Сантяго де Компостела, показват, че са извършили това пътуване по религиозни причини. Същевременно ще установим също, че са налице и множество пътници, които са извършили това поклонение, водени от други неквалифицирани като религиозни мотиви. В този контекст, при различните видове поклоннически пътувания ясно се разграничават и определени различия:

- Посещение в манастир – по-продължителен престой в духовни центрове и общности, в които осъзнато и желано е прекъсната връзката с външния свят и е налице духовна медитация и дискусии;
- Поклоннически пътувания – съзнателно предприети индивидуални или групови пътувания с религиозни мотиви. Предпочитано използване на поклоннически жилища;
- Поклонничество – традиционни групови пешеходни преходи с продължителност един или няколко дни, например с енорията към канонично признати места за поклонение. Те са ежегодно повтарящи се, често по един и същ път;
- Църковни (храмови) посещения – като най-съществен вид в религиозния туризъм, при тези посещения, мотивите на участниците се характеризират с особена хетерогенност, в т.ч. религиозни, културни, историко-познавателни, архитектурни;
- Религиозни празници – традиционни празници с религиозен характер;
- Свети места – места, често родните домове, които са тясно свързани с живота и делото на даден човек, който е бил известен в религиозен и духовен смисъл;
- Пътувания по повод големи църковни събития;
- Поклонения на гробове на известни личности – пример в тази насока е мястото на погребението на музиканта Джим Морисън в гробището Cimetière дю Пер Лашез в Париж.

Религиозният, духовният туризъм и културният имат значителен брой общи характеристики, но въпреки това първият трябва да се разглежда като отделен специфичен вид туристическа активност. Структурата на религиозните пътувания се характеризира със силно изразена хетерогенност на търсенето и предлагането. Поради това е трудно да се разграничат едно религиозно от нерелигиозно пътуване.

Религиозният туризъм и религиозните поклонения са актуални и дискутирани през последните години, независимо дали в печатни медии или в специализираната литература. Все повече и повече автори анализират проблемите на съвременното поклонничество, като адепти или критици, като християни или мюсюлмани. Въпреки това, настоящият поклоннически бум не е просто феномен на настоящето. Историческите му природа и корени се простират далеч назад в миналото и в продължение на векове е имало възходи и падения, започнати още през първите години след раждането на Христос, в които се появяват все още изолирани представители, движени обикновено по религиозни причини. През Средновековието поклонническият туризъм преживява своеобразен бум, което се дължи и на първия водач, така наречения от поклонниците „Liber Sancti Jacobi”. През този период в Европа са налице над 10 000 места за поклонение. След дълга криза по време на Реформацията и войните следва нов разцвет на поклоннически туризъм в XX и XXI век, мотивиран и основан на причини и мотиви, които създават предпоставки за това развитие.

„Поклонниците – според Ohler (2003) – са хора, които се стремят към отдалечени места, поради религиозния причини, за да бъдат близо до Бог или божествени сили и искат да спечелят спасение. Това е едно продължително и дълго пътуване, различно от участниците в шествие, което трае единствено часове”.

В нашето съвремие, понятието „поклонник“, все повече се доближава до съвременния турист. Съществуващите граници изчезват частично и е много трудно да се установят. Както посочва Cohen (1992) поведенческите модели на поклонници често са същите като тези на масовия турист и обратно.

Мотивите и причините при поклонници, които решават да се включат в поклонение, са много различни. Религиозният фактор често избледнява на заден план и концепцията за поклонничеството става значително по-богата. Поради това изглежда важно, както от теоретико-методологическа гледна точка, така също и за настоящата разработка, да се избере по-сложна дефиниция която да не акцентира единствено или предимно върху религиозните компоненти. По пътя на Свети Яков се срещат хора с различни мотиви и всички се определят като поклонници. В този контекст, следното определение е предназначено да опише поклонниците, които в наше време пропътуват стотици километри. „Лица – посочва Swatos (2006) – които отиват на поклонение (...) се очаква да имат основна религиозна мотивация за техните действия. Но също така знаем, от по-пълни изследвания на поклонения извършени в по-ранни времена, че всички поклонения са събития предизвикани от смесена мотивация. (...) Микс мотивацията е норма; (...) би било подходящо да се очаква, че участниците в едно поклонение ще имат поредица от мотиви за очаквания от пътуването си, само някои от които могат да бъдат изрично определени като религиозна причина. Можем да кажем с увереност, че поклонението има нещо общо с предполагаемата религиозна мотивация, но и нещо общо с пътуване, мотивацията рядко е в единствено число и в повечето случаи е поливариантна”.

Религиозно мотивираното поклонение може да бъде определено като специфична форма на туризъм, ако мотивацията за пътуване се използва като критерий за класифициране, и мотивационната структура е на преден план. Според съвременните оценки, приблизително 200 милиона човека от всички религиозни общности и във всички континенти използват поклонение в религиозни обекти. Много често понятията „поклонение“ и „поклоннически пътувания“ не са добре дефинирани и взаимно разграничени и се използват в разговорния език като синоними, докато в някои езици се ползва обикновено само латинския термин „peregrinatio“, т.е. поклонник. Анализирани в пространствен и времеви аспект двете понятия може да се разглеждат като две форми на религиозен туризъм: краткосрочен и дългосрочен религиозен туризъм.

В краткосрочен план понятието „религиозен туризъм“, използвано като синоним на термина „поклонение“ се обвързва с посещенията на ограничени във времеви аспект религиозни събития (фестивали, чествания, именни дни

на светци, събития), но също така и за посещението на пространствено близки свети места. Поклонничеството, посочва Dambacher (2010), обикновено отнема не повече от един ден и нормално се извършва без пренощуване. В противовест на него, дългосрочният религиозен туризъм отнема много по-продължителен период от време, за да се реализира, обикновено от няколко дни или седмици, и се отнася до посещението на национални и международни центрове за поклонение, които приемат приблизително до десет милиона посещения годишно. Поради географското разстояние и финансовите и времеви разходи, този вид поклонения се предприемат значително по-рядко или дори само веднъж в живота.

Анализът предполага разглеждане и систематизиране на мотивите, които предизвикват потребността поклонниците да предприемат поклонническите пътувания при християнския религиозен туризъм. В зависимост от значителното разнообразие от предпоставки, можем да посочим няколко общо валидни мотиви:

- Реликви и вярвания в чудеса на хората, особено в Средновековието;
- Поклонничество, като социално събитие;
- Авантюризъм;
- „Бягство“ от къщи;
- Икономически мотиви – натрупване на финансови средства по закон или незаконен начин;
- Самоналожено поклонение за изкупуване на вина или самонаказателно по своя характер поклонение;
- Извършване на обет или изпълнение на обещание;
- Справяне с лични кризи;
- Себеоткриване;
- Търсене на духовен мир и спокойствие.

Редица специализирани анкетни проучвания в Германия от страна на Центъра за пазарно ориентиран туризъм в Германия, към Университета в Пасау (2006) разкриват мащабите на поклонническото движение през последното десетилетие. Проведеното изследване показва, че почти 11% от населението на Германия (6,92 млн. души на възраст над 14 години) вече са предприемали краткосрочно или дългосрочно поклонническо пътуване. За тези лица най-популярната дестинация за поклонение е Алтъонинг (Alttöning), която е посетена от 24% от поклонниците (1,68 млн.) като част от поклонение. С минимална разлика, на второ място от най-популярните поклоннически дестинации за германците е Лурд (Lourdes), приблизително 22% или 1,5 млн. поклонници, доста по-напред от Рим, около 15%, или 1 млн., следван от Kevelaer (7%), Fátima (4,7%) и Сантяго де Компостела (3,1%).

Същевременно почти 75% от германското население, което все още не е предприело никакви поклоннически пътувания или не е посещавало поклоннически обект, отхвърля тази дейност и за в бъдеще, докато почти една пета, 23% от непровелите поклонническо пътуване, са склонни да предприемат подобно пътуване. Съществен факт е, че този процент

представлява потенциал в размер на 13,16 милиона германци (над 14 години), които могат да бъдат разгледани като бъдещи целеви поклонници.

Въпреки, че поклонничеството в християнството, за разлика от юдаизма и исляма, никога не е било задължително, от възникването на християнската църква то е популярна практика. От късната античност до наши дни християнският религиозен туризъм е важен глобализационен фактор и същевременно най-голямата мобилизация на религията.

С хода на времето поклонничеството набира все повече адепти, така че в късното Средновековие то става изключително многочислено. При това е от значение не само масовостта, но и неговото етническо, „национално“ разнообразие. В него участват богомолци от цяла Европа. Френският монах Р. Глабер свидетелства за мащабите на поклонничеството през XI в.: „В Йерусалим се събира безкрайно множество – хора от всички краища на света. Първоначално тук идваше престолюдието. След тях започнаха да идват по-заможните, а по-късно и велики царе” (Gyurova, 1996). Водени от вяра, суеверие, любопитство, авантюризм, към Светите земи се стичат ежегодно хиляди богомолци, монаси, князе и крале. Средновековното поклонничество не остава неизменно. С хода на времето се променят неговите доминанти. В късното Средновековие то започва постепенно да се десакрализира, да губи своята ритуалност и да придобива характера на светско пътешествие. Религиозният му смисъл се измества от любознателността, от търговския интерес, от чистия авантюризм. Жак льо Гоф, един от най-крупните френски медиевисти, като подчертава значението на промените в късното Средновековие, пише: „Християнското поклонничество и дейността на мисионерите продължава и се развива. Но радостта от достигането до „земните предели” като реализация на крайните духовни цели все повече се смесва с удоволствието от самото странстване. Християнинът, считащ себе си за поклонник на вечните небеса (*homo viator*), който е длъжен постоянно да се чувства на път (*in via*), все повече и повече се интересува от самия път, от срещаните в хода на неговите странствания центрове на земния живот (...). В резултат на това поклонничеството и мисиите получават оттенък на туристически пътешествия” (Le Goff, 1991).

И така, след направения анализ на поклонничеството в епохата на Средновековието можем да обобщим основанията на тезата, че то е проява на прото-туризъм и обективна предпоставка за развитието на съвременния туризъм.

Първо. Поклонничеството мотивира създаването на различни междурегионални (международни) връзки и мрежи на взаимодействия в рамките на техните маршрути. Тази мрежовост има различни прояви. Още от средата на IV в. започват да се разпространяват пътеводители на пространните трансгранични поклоннически пътища, преминаващи през цяла Европа и Близкия Изток, съдържащи описания не само на религиозните забележителности, които не бива да бъдат пропускани, но също така на страноприемниците и условията, които те предлагат, на разстоянията между

различните точки на маршрута, както и на особеностите на прекосяваните територии. Мрежовостта има и своята икономическа проява.

Второ. Поклонническите маршрути се превръщат в оси, по които се осъществява дифузия на различни култури. Така маршрутите придобиват характера на опорни пунктове за срещи и взаимодействия на различни народи, както и за оформяне и споделяне на своеобразен космополитизъм. В този контекст поклонническата мобилност създава общоевропейско пространство в двоен смисъл. От една страна това общоевропейско пространство е производно от пространственото прекосяване на Европа. От друга страна поклонниците от различни региони и етноси жактивяват заедно в продължение на месеци в страноприемниците и по пътя към светите места.

Трето. Макар и мотивирано преди всичко от търсенето на духовно изцеление, от необходимостта да се засити определена религиозна жажда, **поклонничеството подготвя и в духовен, и в практически смисъл тенденцията към глобализиране на хоризонтите на късно-средновековния човек и формира основите на съвременния туризъм.** Средновековните пътешествия и религиозното поклонничество, заедно с търговските експедиции в Далечния изток сглобяват в едно духовно цяло различни географски места в Европа, в Близкия и в Далечния Изток. В този смисъл те са не само форми на прото-туризъм, но в същото време са първопричините за съвременния модерен туризъм. Мисиите в Далечния изток на монасите Джовани Плато дел Карпини, Андре Лонжюмо, Гийом Рубрук, Одорик дьо Порденон, Руи Гонсалес и най-вече на венецианските търговци Марко Поло и Николо де Конти, в които се смесват мисионерство, дипломатия и търговия, създават икономически и културни мостове между Запада и Изтока.

Днес много хора търсят в поклонническите пътувания допълнителна духовна стойност. Структурата на потребителите на този специфичен продукт разкрива, че към по-възрастните целеви групи, все по-често се включват млади хора, двойки и семейства, които търсят необходимото отдалечване от своето напрегнато ежедневие или духовни сили за преодоляване на житейски и семейни кризи. В този контекст, може да се каже, че чрез развитието на поклонничеството се постига своеобразна сплав от „съживени“ стари обичаи, религиозни празници и туристически активности, т.е. традиционните духовни пътувания формират нови тенденции не само в религиозния, но и в съвременния туризъм.

REFERENCES

- Berkemann, K.*, 2006. Spiritueller Tourismus in Sachsen-Anhalt. Wittenberg (Tourismus-Studien Sachsen-Anhalt, 19).
Centrum für marktorientierte Tourismusforschung der Universität Passau (Hg.): Wallfahrtstourismus in Altötting, s. 9–10. 2006.
Cohen, E., 1992. Pilgrimage and Tourism: Convergence and Divergence. // Morinis, A. Sacred Journeys. Westport, CT: Greenwood Press, s. 53.

Dambacher, C-M., 2010. Plädoyer für die „Fünf-Minuten-Wallfahrt“. // *Die Tagespost*, Nr. 105, 4 september 2010, s. 8.

Gyurova, S., 1996. Poklonnichestwo I poklonnicheska literatura. S.: Vreme.

Le Goff, Zh., 1991. S nebes na zemlyu (peremenay v sisteme tsennostnayh orientatsiy na hristianskom Zapade XII–XIII v.). // *Odissey*, Moskva, s. 38.

Ohler, N., 2003. Pilgerstab und akobsmuschel. Wallfahrten in Mittelalter und Neuzeit. Düsseldorf: Artemis & Winkler, s. 9.

Poensgen, H., 2009. Zitiert in: Reithofer, A., Pilgertourismus an der Via Sacra: Eine Chance für die regionale Entwicklung?: Pilgerwege als touristische Modellprojekte für eine nachhaltige Regionalentwicklung Taschenbuch, 14. August.

Swatos, W., 2006. For Charles and for England: Pilgrimage without tourism. // *W. Swatos: On the Road to Being There. Studies in Pilgrimage and Tourism in Late Modernity*. Leiden: Koninklijke Brill NV, s. 25.